

Az Open Access támogatásának közép-európai gyakorlata

Nemzetközi konferencia az MTA Könyvtár és Információs Központban

2015. október 29-én és 30-án mintegy ötven fő részvételével nemzetközi konferenciát tartott a PASTEUR4OA projekt¹ Budapesten, az MTA Könyvtár és Információs Központban. Az eseményen kutatást támogató szervezetek és a tudományos kutatást képviselő intézmények munkatársai vettek részt Ausztriából, Belgiumból, Horvátországból, a Cseh Köztársaságból, Észtországból, Magyarországról, Lettországból, Litvániából, Lengyelországból, Portugáliából, Romániából, Szlovákiából, Szlovéniából és az Egyesült Királyságból.

Lovász László, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke köszöntőjében felidézte – a 2002-es *Budapest Open Access Initiative*-re utalva –, hogy az Open Access (OA) „szülőházaja” éppen Budapest. Az internet és a felgyorsult információközlés korszakában követelmény, hogy a tudományos eredményekhez az emberek a publikációk keletkezésekor azonnal, ingyen hozzáférjenek. Az Open Access igazi versenytársa lett a hagyományos kiadói modelleknek. Bár minden országban és minden tudományterületen más és más a helyzet, de a komplexitásban is léteznek közös pontok. Ilyenek például a tudományos kutatásra szánt összegek felhasználását érintő kérdések. Fontos, hogy a tudományos kutatással foglalkozó intézmények és személyek ne vesztesei legyenek a változásoknak, hanem a kutatók, a könyvtárosok, a kiadók munkatársai és a döntéshozók közösen találjanak mindenki számára megfelelő megoldást. Az MTA fő célkitűzései között szerepel az Open Access kérdésének megfelelő kezelése.

Iryna Kuchma, az EIFL² Open Access kérdésekkel foglalkozó munkatársa röviden bemutatta a PASTEUR4OA céljait és eddig elért eredményeit. Ez 15 európai intézmény közös projektje, egyetemek, akadémiák, könyvtárak egyaránt megtalálhatók a résztvevők között. A céljuk, hogy az Open Access irányelvek létrejöttét és működését elősegítsék, a terület szakértőinek véleményét összehangolják, támogassák a tapasztalatok megosztását. Létrehoztak egy, a ROARMAP³ adatain alapuló vizualizációs eszközt, amely a világ Open

Access irányelveinek megoszlását és azok hatékonyságvizsgálatát mutatja be. (Sajnos, kelet-közép-európai ország nem szerepel a tíz legtöbb Open Access irányelvet jegyző országok sorában.) A projekt tervei között szerepel új Open Access irányelvek kidolgozásának támogatása, a *Horizon 2020* és az egyes nemzeti OA-irányelvek összehangolása, illetve azok rendszeres felülvizsgálatának elősegítése.

Jean-François Dechamp, az Európai Bizottság (EB) munkatársa beszámolt arról, hogyan jelenik meg az Open Access a *Horizon 2020* programban és az EB ajánlásaiban. Kiemelte, hogy a Bizottság speciális, egyrészt politikai döntéshozói, másrészt finanszírozó testületi, harmadrészt pedig erőforrás-fejlesztő szerepe miatt fontos célja, hogy a tudományos kutatások hatásait uniós és országos szinten egyaránt optimalizálja. Ezzel kapcsolatban elvárás a gazdasági növekedés elérése, a hatékonyabb kutatás és a kutatási eredményekhez való hozzáférés biztosítása mindenki számára. Az FP7-ben⁴ létrejött eredmények 42 százaléka Open Access került publikálásra. Mivel a program keretében keletkezett tanulmányok közül még nem mindegyik jelent meg, ezért ez az érték a későbbiekben kis mértékben változhat. (A korábbi keretprogramok tapasztalatai azt mutatják, hogy az eredményeket bemutató íráskor 13 százaléka a program lezárulta után jelenik meg.) A Bizottság a hetedik keretprogramban először biztosít lehetőséget arra, hogy a program 2013-as lezárása után is pályázhassanak a résztvevők a projektek eredményeinek értékelését bemutató publikációik Open Access megjelentetésére. Az így létrehozott post-grant OA-pilot⁵ 2015. június és 2017. április között négy millió euró értékben biztosít forrást a publikálásra. A pályázat feltétele, hogy az értékelt projekt legfeljebb két éven belül lezárásra kerül; egy projekt esetén legfeljebb három publikációt támogatnak, tanulmányonként legfeljebb 2000 euró, könyvenként legfeljebb 6000 euró pályázható, és természetesen kötelező egyrészt a nem hibrid folyóiratokban, OA módon történő lektorált publikálás, másrészt a repozitóriumba való archiválás.⁶

Az OA a *Horizon 2020*-ban is kiemelt hangsúlyt kap. 2013 decemberében jelentek meg a *Guidelines on Open Access to Scientific Publications and Research Data in Horizon 2020*⁷ és a *Guidelines on Data Management in Horizon 2020*⁸ című útmutatók. Ez utóbbi kiadvány rögzíti, hogy nemcsak a publikációknak, hanem a kutatás során keletkezett adatvagyonnak is hozzáférhetőnek, kutathatónak kell lennie. Az irányelvben leírtak alkalmazása kötelező hét, a pilotban résztvevő tudományterület kutatói számára, de önkéntesen mások is részt vehetnek benne, amit a H2020 finanszírozású projektek 12 százaléka meg is tett. Az előadó szerint az OA egyre inkább technikai jellegű kérdéssé válik, nevezetesen hogyan lehet alkalmazni a pályázatok esetén, hogyan kezelhetők a kutatás során keletkezett adatok. Mint azt megjegyezte, a holland EU-elnökség sokat fog tenni a kutatási adatok kezelésének könnyebbé tételéért, az OA-irányelvek érvényesítéséért és az ezt kiszolgáló infrastruktúra kiépítéséért.

A két felvezető előadás után a különböző országok és intézmények gyakorlatát ismerhették meg a résztvevők.

Martin Eessalu, az észt Oktatási és Tudományos Minisztérium Kutatáspolitikai Osztályának munkatársa a kormányzati irányelveket mutatta be. Céljuk, hogy a kutatási eredmények minél hamarabb online is szabadon hozzáférhetővé váljanak, szeretnék felvetni a repozitóriumok uniós szintű szabályozásának kérdését, illetve egyre inkább előtérbe helyezni az Open Data támogatását és folyamatos ellenőrzését. A nemzeti OA stratégia kidolgozása Észtországban még folyamatban van. Az ország 2014 és 2020 közti időszak-

ra vonatkozó *Tudásalapú Észtorország* címet viselő stratégiája⁹ kiemelt feladatként kezeli a közzétételi díjak (Article Processing Charge – APC) és az adatbázis-hozzáférések támogatását. A gyakorlatban a cél nem a magas impakt faktorral rendelkező folyóiratokban történő publikálás, hanem a tanulmányok mindenki számára hozzáférhetővé tétele, és az infrastrukturális támogatások megtartása – ez utóbbiba beleértve a digitalizálásra és adatbázis-hozzáférésre fordított támogatásokat. Az *Estonian Research Information System*¹⁰ repozitóriumként és kutatástámogató portálként is működik. Szeretnék minél inkább „helyzetbe hozni” ezt a felületet, ahol minden állami kutatási támogatás nyomon követhető lenne.

Rüta Petrauskaitė, a Litván Kutatási Tanács tagja a készülő országos OA irányelvek kialakításának folyamatairól számolt be. A tanácsot 2013-ban kérték fel arra, hogy országos szinten koordinálja az Open Access-szel kapcsolatos kérdéseket. 2015 novemberére készültek el az első vitaanyaggal, amelyet 2016. januárig lehetett véleményezni. A végleges irányelveket 2016 februárjában szeretnék közzétenni. Az irányelv felépítése a nemzetközi gyakorlatot követi: tartalmazza a célkitűzéseket, a támogatási alapvetéseket, a célok közt a dokumentumtípusok és az OA típusok közti különbségtételt, a jogi vonatkozásokat, a gazdasági hátteret, a részvételi feltételeket, az irányelv ellenőrzését. A tanácsnak az a célja az irányelvek meghatározásával, hogy az OA legyen a tudományos publikálás standardja – tanulmányokra, könyvekre és kutatási adatokra nézve egyaránt. Fő céljuk a zöld (párhuzamos) OA támogatása, a költségek fenntartható kezelése, a kutatási adatok bevonása az irányelvekbe.

Lubomír Bilský az OA szlovákiai helyzetéről beszélt. Az országban egyelőre nincs OA stratégia; a fő cél jelenleg egy országos repozitórium létrehozása, és a fontosabb szlovák kutatási eredmények ingyenes hozzáférhetővé tétele. 2010 óta üzemel a szakdolgozatok és doktori értekezések számára a SK CRIS portál¹¹, amelynek használata 2011 óta kötelező a végzős hallgatók számára. A jelenleg négyszázezer rekordot tartalmazó adatbázis a plágiumkeresésben is segítséget nyújt, 2013-ban pedig elnyerte az EB közigazgatási innovációs díját.¹² Másik portáljuk a CREPC¹³, amely 2007 óta gyűjti a szlovák kutatási bibliográfiai adatait. A 450 ezer rekordot tartalmazó adatbázist az állami támogatások elosztásánál is figyelembe veszik. Fejlesztés alatt áll a SciDAP¹⁴ oldal, amely szakfolyóiratok teljes szövegéhez való hozzáférést tesz lehetővé. Szlovákiában a *Supporting research in Slovakia* projekt¹⁵ keretében 30 millió euróval támogatják a nemzetközi adatbázisokhoz való hozzáférést. Az előfizetéseket koordináló konzorcium keretében egyetemek, kutatóintézetek és további intézmények ingyenesen férhetnek hozzá a tudományos tartalmakhoz. 2016-ban tervezik először az előfizetési díjhoz való intézményi hozzájárulások bevezetését, hogy minden intézmény csak a számára fontos adatbázisokat igényelje a konzorciumban.

Urban Krajcar, a szlovén Oktatási Minisztérium kutatási igazgatóságának vezetője a szlovéniai helyzetet vázolta. Az országban négy egyetem, 15 országos kutatóintézet és mintegy 14 ezer kutató működik. A 2011 és 2020 közötti országos kutatás-fejlesztési stratégia szerint az állami támogatásból megvalósult kutatásoknak ingyen hozzáférhetővé kell válniuk. A kutatás-fejlesztési infrastrukturális alap kiemelten kezeli az OA kérdését. 2013 óta dolgoznak az országos OA stratégia létrehozásán, 2014-ben munkacsoportot hoztak létre, 2015 májusában pedig a stratégia első tervezetét tették közzé. A konzultáció után 2015 szeptemberében lépett életbe a 2020-ig tartó országos Open Access stratégia, mely

megfelel a *Horizon 2020* célkitűzéseinek, és 2020-ra minden állami forrásból támogatott kutatási eredmény szabad hozzáférhetőségét kívánja megvalósítani. A tanulmányokhoz kapcsolódó kutatási adatok közzétételével kapcsolatban egy kísérleti programot hajtanak végre a stratégia keretében. A stratégia célkitűzéseit 2016-ban szeretnék integrálni a kutatás-fejlesztést szabályozó törvényekbe is.

Katharina Rieck, az Osztrák Tudományos Alap munkatársa az intézmény Open Access irányelveiről számolt be. Az Alap éves szinten 200 millió euróval 600 projektet támogat; ezen belül 2014-ben mintegy hárommillió eurót költöttek az Open Access publikálás támogatására. Az OA kapcsán a fő célkitűzés az arany OA elősegítése, aminek a támogatásához kiadókkal, könyvtárakkal és nemzetközi szervezetekkel is együttműködnek. Az alap 2001 óta támogatja az OA közzétételi díjakat, 2009-ben az elsők között vezették be az OA könyvek megjelenítését célzó támogatási programot. Az előadó részletesen ismertette a zöld, arany és hibrid Open Access megoldásokat. Az alap az arany (elsődleges) OA közzétételi díjat legfeljebb 2500 euróval, a hibrid megoldást legfeljebb 1500 euróval támogatja. Ezen túl a közzétételért semmilyen további díj nem számolható el. Egyre inkább szeretnék a kutatási adatok hozzáférhetőségét is elősegíteni, ezért minden pályázóval külön egyeztetik az erre vonatkozó kérdéseket. Még nem kötelező az alap támogatásával végzett kutatások eredményeinek az ingyenes közzététele, de 2016-ban elindítják kísérleti projektjüket *Open Research Data* címmel.

Eloy Rodrigues, a portugál Minho Egyetem könyvtárának igazgatója a portugál tudományos és technológiai alap, a *Fundação para a Ciência e a Tecnologia* (FCT) tapasztalatairól beszélt. 2008-ban kezdték el tervezni az országos OA irányelveket, 2013-ban jutottak el a tervezet konzultációjához, és 2014 májusában vezették be az elfogadott stratégiát. Az irányelv elsősorban a zöld OA megoldást támogatja, alapja pedig a RCAAP, repozitóriumokat tömörítő rendszer¹⁶. A rendszerben legkésőbb a megjelenéskor kötelező rögzíteni a tanulmányokat, könyvfejezeteket, doktori értekezéseket – típusonként 6-12, 18, illetve 36 hónapos védelmi idővel. Az RCAAP minden rekordhoz közli a hagyományos bibliográfiai adatokat, a szabad hozzáférés kezdő időpontját, illetve egy linket a kutatást támogató projektekre vonatkozóan. A felhasználók munkájának elősegítése érdekében helpdesket, webinarokat, illetve egyéb e-learning segédleteket biztosítanak. A közeli jövő fontos feladata a beszámlálókhoz szükséges publikációs listák és használati statisztikák biztosítása a kutatók és a kutatást támogató intézmények számára. A tavaly elfogadott irányelvet 2017-ben szeretnék felülvizsgálni.

Az első nap legnagyobb érdeklődést kiváltó előadója **Bernard Rentier** volt, aki a belga OA helyzetet ismertette. Nevéhez fűződik a Liège-i Egyetem intézményi repozitóriumához¹⁷ kötődő politika bevezetése. A rendszer kötelező használatát úgy érték el, hogy csak azokat a publikációkat fogadták el a kutatási támogatások és előléptetések elbírálásánál, amelyek teljes szöveggel megtalálhatók voltak a repozitóriumban. Ezzel rövid időn belül 90 százalékos feltöltöttséget sikerült elérniük, tehát a kutatók írásainak 90 százaléka teljes szöveggel megtalálható volt a repozitóriumban. A modell alkalmazásához természetesen szükséges az, hogy helyi támogatási rendszer működjön, tehát az egyetem vezetősége rendelkezzen a kutatási pénzek elosztásáról. A belga kutatási alapnál (FNRS) 2013-ban fogadták el az OA irányelveket. Ezzel párhuzamosan az egyetemek igyekeztek a Liège-i Egyetem módszerét alkalmazni, azonban a szankciók hiányában csak 50-60 százalékos repozitóriummi feltöltöttséget sikerült elérniük. A kutató-

si alapnál a támogatott projektekből született publikációknak kötelező valamelyik belga repozitóriumba teljes szöveggel bekerülniük. Ennek hiányában a projektben résztvevő kutatók nem pályázhatnak újabb támogatásra az alapnál. Az előadó felhívta arra is a figyelmet, hogy a szabad hozzáférést akadályozó embargó lejárta után a feltöltött írások letöltése harmincszorosára növekszik. Tehát a kutatóknak is érdekük írásaik teljes szövegének feltöltése a repozitóriumokba.

Az előadó ugyanakkor a jelenlegi Open Access publikálási modell éles kritikáját is megfogalmazta. A mostani gyakorlat ugyanis nem oldja meg a tudományos publikálás legfontosabb problémáját, azt, hogy a kutatók és kutatóintézetek ki vannak szolgáltatva a kiadóknak, amelyek így továbbra is igyekeznek a kutatásra szánt állami pénzek jelentős részéhez hozzájutni. Ez a rendszer pusztán az eddigi hozzáférésért való fizetést a publikálásért való fizetés megközelítésére cseréli. Véleménye szerint új kiadói és publikálási modellekre lenne szükség, amihez a technikai háttér az internet és a kutatói közösségi hálózatok segítségével már rendelkezésre áll. Javaslatra szerint a kormányzatoknak nem az OA közzétételi díjakat kellene támogatni, hanem ingyenes publikálási lehetőséget biztosítani. A kutatásra anyagi erőforrást biztosító alapoknak pedig büntetni kellene azokat a pályázókat, akik hagyományos, drága publikációs eljárással közlik írásaikat magas impakt faktorral rendelkező lapokban. A pénzigényes publikációs kényszert azzal enyhítené, hogy a kutatásértékelés során minden pályázótól csak egy meghatározott számú publikációt fogadna el, így a több száz tételt tartalmazó publikációs listák helyett mindenki a néhány igazán jelentős írását tüntetné fel. Végezetül az egész publikációs eljárásból kihagyná a hagyományos folyóiratokat, és a folyamatot az internetre költöztetné online publikációs platformok kialakításával, amelyek nem a kiadók kezében vannak, így nem lenne feltétlenül szükséges a kiadók bevonása a publikációs folyamatokba. Ezeket a platformokat a lektorálást a kutatói közösség nyíltan végezhetné, ahogy arra néhány esetben már példát is találunk.

Az első nap délutánján a PASTEUR4OA projekt eredményeit bemutató előadásokat hallhattak a résztvevők.

Gwen Franck, az EIFL Open Access projekt koordinátora bemutatta a PASTEUR4OA projektben készült rövid ismertetőket, segédleteket, helyi gyakorlatokat bemutató tanulmányokat és vizualizációs eszközöket¹⁸, amelyek segítséget nyújthatnak olyan helyi vagy országos Open Access politikák kidolgozásához, amelyek megfelelnek az EU által megfogalmazott irányelveknek.

Iryna Kuchma arról beszélt, hogyan dolgozzunk ki a fenntartó számára hatékony Open Access politikát. Felhívta a jelenlévők figyelmét az együttműködés fontosságára, hogy a jövőben létrejövő irányelvek mind az Európai Unió előírásainak, mind a szakterületek igényeinek megfeleljenek. Előadásában rávilágított azokra a kulcskérdésekre és buktatókra is, amelyeket egy ilyen mandátumnak tartalmaznia kell, hogy hatékonyan lehessen alkalmazni a mindennapokban.

Eloy Rodrigues a PASTEUR4OA projekt legutóbbi regionális találkozásjáról számolt be, amelyen a délnyugat-európai régió kutatástámogató szervezetei vettek részt. Olaszországban kidolgozás alatt áll egy új Open Access politika, mely az ún. „nyílt tudományt” tűzte ki célul, kiemelt figyelemmel a kutatási adatok hozzáférhetőségére. Máltán országos Open Access irányelv kidolgozása van folyamatban, amely a Máltai Egyetem intézményi politikáján alapszik. A résztvevők megállapították, hogy kulcsfontosságú feladat az Open

Access irányelvek hatékonyságának vizsgálata, az APC költségek támogatási feltételeinek kidolgozása és az embargó-időszakok minden felet kielégítő meghatározása.

Holl András, az Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ főigazgató-helyettese az MTA Open Access gyakorlatát mutatta be. Magyarországon az első OA irányelveket az OTKA, majd az MTA és a Szegedi Tudományegyetem készítette el. A PhD-dolgozatok OA közzétételét a felsőoktatási törvény rögzíti. Az MTA OA határozata a 2013. január 1-től közlésre benyújtott publikációk OA közzétételét írja elő. Nem kötelezi el magát egyik OA típus mellett sem, cikkekre és könyvekre egyaránt vonatkozik, embargó időszak beállítását megengedi. Az OA folyóiratokban való közlést erre elkülönített összeggel támogatja, 2014-ben 70 közlemény megjelenését finanszírozta 100 ezer euró értékben. A határozat rögzíti, hogy az OA megvalósulását az MTMT-ből ellenőrzi, ehhez a szükséges adatok bevitelét és szükség esetén a közlemények repozitóriumi elhelyezését az MTA-kutatóhálózat intézményeinek hatáskörébe utalja. Az irányelv egyik közvetlen eredménye volt, hogy az akadémiai REAL repozitóriumban¹⁹ a tételek száma rohamos emelkedésnek indult.

Az MTA Könyv- és Folyóirat-kiadó Bizottsága szintén előírja a támogatást elnyert kiadók számára a folyóiratok és könyvek Open Access közzétételét. A kiadványok eladhatóságának biztosítása érdekében megengedett, ha ez embargó-időszakot követően valósul meg. 2015 óta minden állami támogatásból megvalósult kutatásból származó közlemény bibliográfiai adatait kötelező az MTMT-ben rögzíteni.

Mezei Péter, a Szegedi Tudományegyetem ÁJK stratégiai dékánhelyettese beszámolt arról, hogy az egyetemen 2015 elején kezdték meg a tárgyalásokat az OA publikálás támogatásával kapcsolatban. 2015 szeptemberétől az egyetem vezetősége hétmillió forintot ítelt meg a projektre, ami a számítások szerint 250 publikáció támogatására lehet elég. A támogatásra az egyetem honlapján lehet pályázni, 2015 októberében húsz pályázat érkezett, mind a természettudományok köréből. A későbbiekben szeretnék más tudományterületekre is kiterjeszteni a projektet, és tervezik egy olyan útmutató összeállítását, ami az egyetem kutatóit elkalauzolja az OA publikálás kérdéseiben.

Bojan Macan, a horvát Ruđer Bošković Intézet munkatársa elsősorban az anyagi források hiányát említette. Az ország a GDP-je egy százalékánál is kevesebbet költ a kutatás-fejlesztésre, így az OA támogatására sem tudnak jelentős összegeket fordítani. Az intézetben keletkező publikációk 31 százaléka OA, ami jelentősen az országos átlag alatt marad. Az OA publikálást APC-re fordítható összeg hiányában csak azzal tudják segíteni, hogy pályázatoknál előnyt élveznek az így publikált tanulmányok. Az intézetben 2011-ben hozták léte a FULIR full-text repozitóriumot²⁰, 2015-ben pedig országos szinten vezették be a DABAR²¹ bibliográfiai adatbázis használatát. A repozitóriumokat úgy fejlesztik, hogy kutatási adatok befogadására is alkalmasak legyenek, de ezek rögzítése egyelőre nem kötelező a kutatók számára.

Jan Skůpa, a Brnói Műszaki Egyetem munkatársa a 2007-ben bevezetett intézményi repozitóriumot ismertette. 2013-ban fogalmazták meg ajánlasként az intézményi OA irányelveket. 2014-ben az OA publikálás támogatására 37 ezer eurót fordítottak. A publikálás feltétele, hogy csak OA folyóiratban lehet megjelentetni a tanulmányt, szerepeltetni kell az intézményi repozitóriumban, illetve cikkenként legfeljebb kétezer euró támogatást ítélnék meg. Az egyetemen a könyvtár a repozitórium és az OA politika fő koordinátora.

A repozitórium közös munkafelületként is használható, és egyes tanulmányok félkész állapotait is megoszthatják egymással a szerzőtársak.

Martin Lhoták, a Cseh Tudományos Akadémia Könyvtárának munkatársa beszámolt arról, hogy az akadémián 2010 óta létezik ajánló jelleggel OA irányelv. 2011-ben 40 ezer eurót fordítottak arany OA publikálásra. 2012-ben vezették be az intézményi repozitóriumot²², amelybe 2015-ig tízezer rekordot rögzítettek. Ezek 58 százaléka folyóiratcikk, 20 százaléka konferenciaanyag, a többi könyvfejezet és más típusú dokumentum. 2016-ban vezetik be a kutatási adatok tárolásának lehetőségét.

A lett **Daina Ostrovska** bemutatta a Rígai Műszaki Egyetemen 2008 óta üzemelő kutatói információs rendszert²³, amelyet a támogatások elbírálásához is alkalmaznak. Az ehhez kapcsolódó repozitóriumban 17 ezer tétel található, ebből több mint négyezer szabadon elérhető dokumentum. Az egyetem 2012-ben tette közzé az OA irányelveit, jelenleg tizenkét OA folyóiratot üzemeltet.

Natalija Popkova, a vilniusi Mykolas Romeris Egyetem könyvtárának munkatársa ismertette az intézmény OA terén elért eredményeit. Litvániában 2003-ban indult el a szakdolgozatokat és doktori értekezéseket befogadó repozitórium. 2006-ban indították el az eLABa nemzeti OA repozitóriumot²⁴. Az egyetem 2013 óta egyre aktívabban támogatja az OA megoldásokat; 2015-ben kilenc OA folyóirat jelent meg a gondozásában. Az egyetem repozitóriumába²⁵ 2013 óta lehet feltölteni az egyetemi publikációkat, 2015 októberében 3700 tételt tartalmazott. A repozitórium felügyeletét négy könyvtáros és négy informatikus látja el. Az egyetemen rendszeresen tartanak tájékoztatókat és képzéseket az OA kérdésekkel kapcsolatban, külön program az intézményben az „OA betek”.

Paul Ayris a brit helyzet kapcsán arra hívta fel a figyelmet, hogy az OA irányelvek megléte önmagában nem jelent előnyt, megfelelő intézkedésekkel, támogatásokkal kell biztosítani a benne foglaltak megvalósulását. Az országban sok intézménynek van saját OA politikája, amelyeket néha nehéz átlátni és összeegyeztetni. A brit kutatási támogatást biztosító alapok közül az egyik legfontosabb a COAF, amely 36 egyetemnek biztosít támogatást az arany OA közzétételi díjakhoz. A másik nagy kutatási alap, a *Research Council UK* nem támogat OA könyvkiadást, de ezzel együtt a brit OA közlések 23 százaléka az alap anyagi támogatásával valósul meg. Nagy-Britanniában nincs állami OA politika, mivel a kutatási támogatásokat nem az állam szabályozza. Hatévente tartanak országos értékelést a kutatási támogatások elbírálásáról, a következő ilyen vizsgálat 2020-ban lesz esedékes. Ehhez 2016 áprilisában nyitják meg a repozitóriumot, amelybe az egyes cikkek elfogadásától számítva három hónapon belül be kell kerülnie a támogatással megjelent tanulmányoknak. Az országban a könyvtárak feladata lett az OA támogatása, valamint a szerzők eligazítása a kiadói és az intézményi OA irányelvek között, illetve a publikációs eljárások világában. Az ország évente 11 millió fontot költ OA közzétételi díjakra, további 9 millió fontot pedig az adminisztrációs ügyintézésre. Arany OA közlés esetén a közzétételi díjon felül 81 font egy tanulmány adminisztrációs költsége, illetve 500 tanulmány közlése egy nyolcórás munkaerőt köt le. Zöld OA közlés esetén a közzétételi díjon felül 33 font egy tanulmány adminisztrációs költsége, illetve 1500 tanulmány közlése egy nyolcórás munkaerőt köt le. Megállapítható tehát, hogy az OA semmilyen szinten nem jelent költségcsökkentést. Az előadó megállapította, hogy a költségek ismeretében az arany OA támogatása még a közepesen gazdag brit egyetemeken sem fenntartható. A megfelelő OA politikák megvalósításában mindenképpen szükséges a költségek csök-

mentése valamilyen módon. A LERU 2015-ös *Vége a karácsonynak* című állásfoglalásával²⁶ összhangban a közzétételi költségek leépítését javasolta. A lassú átalakulás első lépéseként az intézmények előfizetési díjait beszámíttatná a közzétételi díjakba. A LERU 2015-ben a holland EU-elnökség számára benyújtja állásfoglalását, és további párbeszédet kezdeményez a tudományos eredmények kezelésének kérdésében, illetve a tudományos közlések eddig kialakított világképeének óvatos megváltoztatására.

Eloy Rodrigues a Minho Egyetem tapasztalatait összegezte. Az egyetem 2004-ben tette közzé az első intézményi OA irányelvet, amelyet 2010-ben követett a második irányelv. 2003-ban vezették be az egyetemi repozitóriumot²⁷, amelybe 2005 óta kötelező a feltöltés. 2011 óta az egyetemi kiadványokban a hivatkozásoknak a repozitóriumban megtalálható dokumentumok esetén a repozitóriumban tárolt változatra kell mutatniuk. A repozitórium állományának 80 százaléka szabadon hozzáférhető, 17 százaléka nem hozzáférhető, 3 százaléka pedig embargóval hozzáférhető dokumentum.

Bernard Rentier a Liège-i Egyetemen bevezetett modellt mutatta be. Eleinte az arany OA megoldásokat támogatták, de anyagilag ez a megoldás nem bizonyult fenntarthatónak. Hároméves tervezés után 2008-ban vezették be az ORBi repozitóriumot, amelynek a használata minden egyetemi publikáció esetén kötelező. Pályázati elbírálásoknál nem vehetők figyelembe azok az írárok, amelyek nem szerepelnek teljes szöveggel a repozitóriumban. A gyűjtemény 43 százaléka folyóiratcikk, 32 százaléka konferenci anyag. Mivel a teljes szövegű feltöltés csak 2002 után megjelent írásokra vonatkozik, ezért a teljes szöveggel elérhető dokumentumok aránya 60 százalék. Azonban a 2002 után publikált írárok 100 százaléka teljes szövegű, mivel a repozitórium az adatok rögzítését csak úgy engedélyezi, ha a szerzők a teljes szöveget is feltöltik a tételhez. A vizsgálatok szerint a repozitóriumba való feltöltés hosszú távon nem növeli a hivatkozásszámot, azonban a hivatkozások megjelenését mérhetően gyorsítja.

A konferencia résztvevői mindkét nap műhelymunkákon vehettek részt, ahol kisebb csoportokban oszthatták meg egymással tapasztalataikat, ötleteiket az OA irányelvekkel, a helyi gyakorlatokkal kapcsolatban, illetve ötleteket cserélhettek arról, hogy ezeket az igényeket hogyan lehet a döntéshozók számára megfelelően kommunikálni. A kétnapos találkozó a személyes szakmai kapcsolatok építése mellett kiváló alkalmat nyújtott arra is, hogy a résztvevők megismerhessék a különböző országok helyzetét az OA terén, illetve átfogóan is elgondolkozzanak arról, hogyan alakul a jövőben a tudományos publikálás világgépe.

A találkozón elhangzott előadások vetített anyaga az MTA KIK Open Access honlapján elérhető: <http://openaccess.mtak.hu/meeting-presentations> [Utolsó elérés: 2016. január 11.]

JEGYZETEK

1. Open Access Policy Alignment Strategies for European Union Research: <http://pasteur4oa.eu/> [Utolsó elérés: 2016. január 11.]
2. Az Electronic Information for Libraries (EIFL) 1999 óta működő alapítvány, amelynek fő célja a könyvtárak támogatása az elektronikus tartalmakhoz való hozzáférésben.
3. Registry of Open Access Repository Mandates and Policies (ROARMAP): <http://roarmap.eprints.org/> [Utolsó elérés: 2016. január 10.]

4. Az EB Kutatási és Technológiafejlesztési Hetedik Keretprogramja 50 milliárd euró értékben.
5. FP7 post-grant Open Access Pilot: <https://postgrantoapilot.openaire.eu/> [Utolsó elérés: 2016. január 10.]
6. A pilot és a pályázati lehetőségek részleteit ld. <http://openaccess.mtak.hu/projektek/openaire2020-go> [Utolsó elérés: 2016. január 20.]
7. A kiadvány elérhető az EB oldalán: http://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/grants_manual/hi/oa_pilot/h2020-hi-oa-pilot-guide_en.pdf [Utolsó elérés: 2015. november 5.]
8. http://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/grants_manual/hi/oa_pilot/h2020-hi-oa-data-mgt_en.pdf [Utolsó elérés: 2015. november 5.]
9. Knowledge Based Estonia 2014-2020: <https://rio.jrc.ec.europa.eu/en/library/rdi-strategy-knowledge-based-estonia-2014-2020> [Utolsó elérés: 2016. január 10.]
10. Estonian Research Information System (ETIS): <https://www.etis.ee/> [Utolsó elérés: 2016. január 10.]
11. SK CRIS: <https://www.skcris.sk/portal/> [Utolsó elérés: 2016. január 10.]
12. European Prize for Innovation in Public Administration
13. CREPC: <http://cms.crepc.sk/> [Utolsó elérés: 2016. január 10.]
14. SciDAP: <http://scidap.sk/> [Utolsó elérés: 2016. január 10.]
15. National Information System for Supporting Research and Development in Slovakia – Access to Electronic Information Resources (NISPEZ). A Szlovák Állam és az Európai Unió által nyújtott támogatás: http://www.cvtisr.sk/en/projects/nispez.html?page_id=761 [Utolsó elérés: 2016. január 21.]
16. RCAAAP: <https://www.rcaap.pt/> [Utolsó elérés: 2016. január 10.]
17. ORBi: <https://orbi.ulg.ac.be> [Utolsó elérés: 2016. január 10.]
18. PASTEUR4OA Advocacy Resources: <http://www.pasteur4oa.eu/resources> [Utolsó elérés: 2016. január 11.]
19. REAL: <http://real.mtak.hu/> [Utolsó elérés: 2016. január 21.]
20. FULIR: <http://fulir.irb.hr/> [Utolsó elérés: 2016. január 10.]
21. DABAR: <https://dabar.srce.hr> [Utolsó elérés: 2016. január 10.]
22. ASEP. Repository of the CAS: <http://www.library.sk/arl-cav/en/expanded-search/> [Utolsó elérés: 2016. január 10.]
23. RTU Research Information System: <http://science.rtu.lv/> [Utolsó elérés: 2016. január 10.]
24. eLABa: <https://www.elaba.lt> [Utolsó elérés: 2016. január 10.]
25. MRU Repository: <https://repository.mruni.eu/> [Utolsó elérés: 2016. január 10.]
26. A League of European Research Universities *Christmas is over* című állásfoglalása aláírható ezen az oldalon: <http://www.leru.org/index.php/public/extra/signtheLERUstatement/> [Utolsó elérés: 2015. november 5.]
27. RepositóriUM: <http://repositorium.sdum.uminho.pt/> [Utolsó elérés: 2016. január 10.]

Bilicsi Erika – Dér Ádám – Lencsés Ákos

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

25. évfolyam 2. szám

2016. február

Tartalom

Könyvtárpolitika

Hajnal Ward Judit: Popfesztivál a könyvtárban 3

Műhelykérdések

Sáráné Lukátsy Sarolta: Lángoló világ. A XX. század szörnyűségei a fiatalok történelemtudatában..... 13

Konferenciák

Bilicsi Erika – Dér Ádám – Lencsés Ákos: Az Open Acces támogatásának közép-európai gyakorlata 20

História

Knapp Éva: Nevezetes ősnymotatványok az ELTE Egyetemi Könyvtárban 29

Budai László: A várapalotai könyvtár létrejöttének közvetlen előzményei (1949-1954) 33

Napló

Somogyi József: Jósolnak a számok 38

Perszonália

Juhász András: Vekerdi József (1927-2015) 40

Könyv

Murányi Lajos: Közösségek a könyvtárban 47

Vasbányai Ferenc: A könyvtárosság veszedelmei 50

From the contents

- Judit Hajnal Ward:* Differences between library work in the US and in Hungary (3)
- Sarolta Sára-Lukátsy:* The horrors of the 20th century in the minds of young library readers (13)
- Éva Knapp:* Famous early prints in the ELTE University Library (29)

Cikkeink szerzői

Bilicsi Erika, az MTA Könyvtár és Információs Központ (MTA KIK) munkatársa; *Budai László*, a várpalotai Krúdy Gyula Városi Könyvtár vezetője; *Dér Ádám*, az MTA KIK munkatársa; *Hajnal Ward Judit*, a New Jersey-i Rutgers Egyetem alkoholtudományi könyvtárának vezetője; *Juhász András*, az OSZK munkatársa; *Knapp Éva*, az ELTE Egyetemi Könyvtár tudományos referense; *Lencsés Ákos*, az MTA KIK munkatársa; *Murányi Lajos*, az MTA KIK ny. osztályvezetője; *Sáráné Lukátsy Sarolta*, iskolai könyvtári szakértő (Szeged); *Somogyi József*, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Vasbányai Ferenc*, az OSZK munkatársa

Szerkesztőbizottság:

Bánkeszi Lajosné (elnök)

**Bartos Éva, Borostyáнинé Rákóczi Mária, Dancs Szabolcs,
Fülöp Attiláné, Venyigéné Makrányi Margit**

Szerkeszti:

Mezey László Miklós

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu; Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bánkeszi Lajosné**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Nagy László**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 8,25 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatja az

**Emberi Erőforrások Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alap**

Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.

HU-ISSN 1216-6804